

סימן צג

טיולים בסוכות

ראשי פרקים

שאלה

- א. אסור להכניס עצמו למצב פטור ממצוה
- ב. ישיבת סוכה מצוה או איסור דירה חוצה לה
- ג. מחלוקות המוסברות ע"י החקירה לעיל
- ד. היתר בדוחק משום מצות טיול בא"י

שאלה

רבים נוהגים לנצל את ימי חול המועד סוכות לטיולים. לשומרי השבת אין הזדמנויות רבות לטייל בארץ, מלבד חול המועד, וכן תנועות הנוער מנצלות את החופשה לטיולים שיש להם השפעה חינוכית גדולה על בני הנוער. האם פטורים המטיילים מסוכה או חייבים בה?

א. אסור להכניס עצמו למצב פטור ממצוה

הולכי דרכים ביום פטורים מהסוכה ביום (סוכה) כ"ו. ומשמע שאפילו כשהולכים לדבר הרשות. כי לדבר מצוה פטורים משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואז פטורים גם בלילה, אם הדבר מפריע להם לקיום מצוותם, עיי"ש. אך בסי' תר"מ ס"ג כתב הרמ"א "ומי שמקיז דם חייב בסוכה". ומקורו באו"ז הובאו דבריו בהג"א סוכה ברא"ש (ס"י י). ובטעם הדבר כתב שני נימוקים: א. דלא הוי חולה, אדרבה הוא שמת ומרבה בסעודה. ב. דהר"ל שלא להקיז דם במועד, אלא קודם או אח"כ. והנימוק השני מלמדנו, שאע"פ שמצטער פטור מהסוכה, אסור לו לאדם להכניס את עצמו למצב שבו ימצא מצטער בסוכות ויפטר עי"כ מהסוכה. וקשה, מאי שנא מהולכי דרכים לדבר הרשות, שהם מכניסים את עצמם למצב שבו יפטרו מהסוכה? ואולי י"ל ששני נימוקיו של האו"ז אינם

נימוקים נבדלים זה מזה, אלא תלויים ומשלימים זה את זה. וכן מסתבר, שבנימוק הראשון נאמר שהוא אינו מצטער כלל, ומהנימוק השני משמע שכן מצטער. וכי יש כאן מחלוקת בעובדות? ועוד, מה הסברה של הנימוק השני, נניח שהוא עשה שלא כהוגן בכך שלא הקיז דם לפני החג או אחריו, אך עתה, לאחר שכבר הקיז את הדם בחג, מה התועלת שישב בסוכה, הרי הוא מצטער, ואינו מקיים כלל מצות ישיבה בסוכה, ועל זה נאמר: כל הפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט?! ולא מסתבר לומר שקנסוהו לישיב בסוכה, למרות שלא מקיים בכך מצוה, בגלל שלא הקיז דם לפני החג. אלא ע"כ גם לפי הנימוק השני אין הוא מצטער גמור, וכמו שהונח בנימוק הראשון. וכנראה יש בו בחינות מתחלפות, יש לו צער על הקזת דמו והוא זקוק למקום נוח, אך מאידך הוא זקוק להרבות באכילה ושתייה, ואינו כחולה רגיל שכל אוכל תתעב נפשו. ולכן כשאוכל ושותה נהנה מהסוכה ומקיים מצות ישיבה בכך. אך מאידך הוא חש ברע ואין הסוכה נוחה לו כל כך. מכיון שאין כאן מצטער בלבד לא פטרוהו מהסוכה. ומצבו הפוך מהיוצא מהסוכה בגלל הגשם, שלא הטריחוהו לחזור עד שיעור משנתו ויאיר היום. בנ"ד להיפך, לא התירו לו לצאת כשאינו מרגיש כל כך בטוב, כי אח"כ כשיצטרך לאכול ולשתות ירגיש טוב בסוכה. ואילו היה עושה כהוגן, היינו דנים אותו כיוצא מהסוכה בגלל הגשם, אך מכיון שעשה שלא כהוגן דנים אותו להיפך.

וא"כ אין להוכיח מכאן שאסור לו לאדם להכניס את עצמו למצב שבו יפטר מסוכה, כי יתכן שמקיז שאינו מצטער כ"כ ולכן אינו פטור מהסוכה. אך הסברה נותנת שיש מקום לאסור על אדם להכניס א"ע למצב שבו יפטר

ממצוה. ומה שמצינו שהולכי דרכים פטורים מהסוכה הוא כשהולכים לפרנסתם, שיש בזה צד מצוה, כמבואר בס"ס רמ"ח. אך טיול שאין בו צד מצוה יתכן שיהיה אסור.

ב. ישיבת סוכה מצוה או איסור דירה מחוצה לה?

ונלענ"ד ששאלה זו תלויה בבירור גדרה של ישיבת סוכה בכל ימות החג, חוץ מהלילה הראשון, האם יש מצוה קיומית לשבת בסוכה, או שיש איסור באכילה מחוץ לסוכה. שאם נאמר שיש מצוה קיומית, אסור לאדם להפקיע את עצמו ממצוה. ואע"פ שאין מצוה חיובית לשבת בסוכה, אלא רק מצוה קיומית יש לדמותה לציצית שאם אינו לובש בגד של ד' כנפות מפקיע את עצמו ממצוה ובעידנא דריתחא ענשינן על עשה (מנחות מ"א ע"א, ועי' תוס' שבת ל"ב ע"ב ד"ה בעוון). אך אם נאמר שיש איסור באכילה מחוץ לסוכה, מאחר והולכי דרכים פטורים ואינם עוברים שום עבירה באכילתם מחוץ לסוכה, אין שום מצוה להתחייב באכילה בסוכה. ול"ד למחלוקת בעהמ"א והרמב"ן בשבת סוף"ק האם מותר לאדם להכניס א"ע למצב של פיקוח נפש בשבת, ששם עובר עבירה, אלא שדחוייה השבת מפני פיקוח נפש, אין לו להיכנס לפירצה דחוקה שבה תידחה השבת בגללו. אך הולכי דרכים פטורים מהסוכה, משום שאין זו דרך דירה. כי גם כל ימות השנה הולכי דרכים אוכלים תחת כיפת השמים ואין שום נדנוד עבירה בכך. ורק אם נאמר שמצוה קיומית לאכול בסוכה, י"ל שאסור לו לפטור א"ע ממצוה. (ואפילו למ"ד הותרה שבת מפני פיקוח נפש, עכ"פ יש כאן חילול שבת, אלא שפיקוח נפש מתירו, ואין היתר ליצור לכתחילה מצב שבו נצטרך להתיר חילול שבת, משא"כ אכילה מחוץ לסוכה להולכי דרכים. שזו דרכם של הולכי דרכים כל השנה לאכול מחוץ לבית ואין איסור כלל לאכול מחוץ לסוכה.)

והנה המנ"ח במצ' שכ"ה כתב שאכילה

אולם הרבה אחרונים חלקו על הנחתו זו של המנ"ח. כגון ה"שערי יושר" לר"ש שקופ (שער ג' פ"ט), ה"לקח טוב" להר"י ענגיל (סוף כלל י"ב), והאתו"ד (כלל י"א), הגר"ח מבריסק (כפי שהביא בשמו נכדו הגר"ד בספרו על סוכה דף כ"ב א'), ועוד.

ג. מחלוקות המוסברות ע"י החקירה לעיל

ונראה ששאלה זו תלויה באשלי רברבי.

א. במאירי (דף כ"ה ריש עמ' ב') מובאת מחלוקת ראשונים, בינו לבין חכמי נרבונה אם אונן חייב בסוכה. לדעת המאירי אונן פטור מהסוכה ולדעת חכמי נרבונה אונן חייב בסוכה. ועיין פרמ"ג (סי' תרמ"א א"א ס"ק י') שאונן חייב בסוכה משום שאכילה מחוץ לסוכה אינה ביטול עשה בשב ואת, אלא איסור אכילה בק"ע ואונן פטור רק ממ"ע, אך אסור לו לבטל עשין בק"ע. נמצא שנחלקו בשאלה זו המאירי וחכמי נרבונה. מיהו ב"ביכורי יעקב" כ' טעם אחר לפטור אונן מסוכה. שפטרוהו ממצוות משום שהעוסק במצוה פטור ממצוה, ולכן כל שצריך לטרוח בק"ע כדי לעסוק במצוה פטור. ולדבריו יתכן לומר שאע"פ שאכילה מחוץ לסוכה היא איסור,

המאור, שבסוכה אין אפשרות שלא לישון ג' ימים, אך מצה אפשר לא לאכול ז' ימים. ולכן סוכה היא כמצוה חיובית. עכ"פ מוכח מכאן שסוכה היא מצוה חיובית ולא רק איסור לאכול מחוץ לסוכה ודלא כהמנ"ח.

יש לדחות, ששם המדובר ל"א, ור"א אה"נ סובר שסוכה היא מצוה חיובית, שהרי לדעתו י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה (עיין סוכה כ"ז א). ויתכן שזה שהוא מצריך סוכה הראויה לשבעה הוא מאותו טעם שיש מצוה חיובית לישב בסוכה ז' ימים. אך לרבנן אין מצוה לישב בסוכה ז' ימים, יש רק איסור לאכול מחוץ לסוכה.

ד. הפנ"י (סוכה כ"ה א) על המשנה שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, דקדק מדוע מובאת הלכה זו בסוכה דוקא? ובהסבר השני כתב שסוכה שונה מכל מ"ע, שיש איסור בקום עשה כשאוכל וישן מחוץ לסוכה. אולם ב"עמק סוכות" חולק וסובר שגם במצות סוכה הביטול בשוא"ת כיתר מ"ע, וכמצות ציצית שהלובש בגד של ד' כנפות בלא ציצית מבטל את המצוה בשב ואל תעשה. ונמצא שהפנ"י סובר שאין מצוה קיומית באכילה בסוכה, וה"עמק סוכות" סובר שיש מצוה כזאת.

ה. ב"ערוך לנר" על סוכה (ב' ב) הקשה על הלני המלכה, הרי אין אשה מחויבת לחנך את בנה? ותרץ שמצות סוכה אינה מצות עשה חיובית, אלא יש בה רק איסור לאכול מחוץ לסוכה, ולכן גם מי שפטור מחינוך למצות עשה, חייב לאפרושי את הקטן מאיסורא. וא"כ לדעתו, אין מצות עשה לאכול בסוכה, אלא רק איסור לאכול מחוץ לסוכה וכהמנ"ח (והשווה מש"כ ב"ביכורי יעקב" ה"ד לעיל באות ב', ונמצא שהולך לשיטתו בשתי הלכות אלו).

אך ב"מלוא הרועים" לסוכה שם דחה תירוץ זה, שהרי סוכה היא מצות עשה ואין כאן אפרושי מאיסורא. וא"כ הוא חולק על המנ"ח.

ו. עיין אב"נ (סי' תפ"א) שהקשה מדוע סוכת גנב"ך כשרה הרי אשה פטורה מסוכה ומי שאינו

ולא קיום מצוה, מכיון שצריך לעשות מעשה כדי להימנע מאיסור, פטור, כמו שפטור מנט"י. וא"כ בזאת נחלקו המאירי וחכמי נרבונה.

ב. בגליוני הש"ס (סוכה כ"ז א) העיר מבעל המאור בסוף פסחים שהקשה מדוע על מצה אין מברכין כל ז' ובסוכה מברכין כל ז'? ותרץ שא"א שלא לישון ג' ימים, משא"כ לענין מצה - אפשר לא לאכול מצה ז' ימים. משמע מדבריו שסוכה כל ז' היא מצוה קיומית. ועי"ש שהביא מהתשב"ץ שחולק וסובר שסוכה אינה מצוה קיומית. (ולדעתו צ"ל שלרז"ה מצה דומה לסוכה, ור"ל שבעצם גם אכילת מצה כל ז' היא מצוה, אלא שמכיון שאין הכרח לקיימה פטור מברכה. אך מהמאירי לא משמע כן).

המאירי בדף כ"ז א' הביא את תירוץ הרז"ה ואח"כ כ' בשם יש מפרשים (הוא רבנו שמואל ב"ר שלמה שקלי שהובא במכתם ועוד) שמצוה אינו אוכלה לשם מצוה אלא לשם שביעה, והר"ז כאוכל בהמה טהורה מפני שאסור לו לאכול טמאה. אבל ישיבת סוכה היא כדי לקיים מצוה, שהרי א"א לו בלא ישיבה.

וכ' ע"ז המאירי: "וכשתדקדק בדבר יפה הכל ענין אחד". כלומר סברת בעל המאור וסברת רבנו שמואל אחת היא, שבמצוה אין מצוה לאכול מצוה כל ז', אך בסוכה יש מצוה קיומית לאכול בסוכה. ואינו כעובר עבירה. ומפורש איפוא בראשונים שלא כהמנ"ח.

ג. בשבת קל"א ב': "מצוה וכל מכשיריה דוחין את השבת, דברי ר"א. מנ"ל לר"א הא? - - אי מסוכה? שכן נוהגת בלילות כבימים". ור"ל שמצוה נוהגת רק בלילה הא' בעוד שסוכה נוהגת כל שבעת הימים (ערש"י ותוס'). ולהמנ"ח קשה, מאי שנא סוכה ממצוה, בשתיקה המצוה היא רק בלילה הא' ואילו ביתר הימים אין מצוה כלל, אלא רק איסור לאכול חמץ בפסח, ואיסור לאכול מחוץ לסוכה בסוכות? ובאמת קשה מכאן לאותן שיטות הסוברות שיש מצוה קיומית לאכול מצוה כל שבעת הימים, מה החילוק בין מצוה לסוכה? וע"כ צ"ל כסברת בעל

פטורים בין ביום ובין בלילה. "וליעבדי סוכה התם ולייתבו? אביי אמר 'תשבו כעין תדורו', רבא אמר פירצה קוראה לגנב". ובתוד"ה פירצה: "לאו משום דלית ליה לרבא דרשה ד'תשבו כעין תדורו', דברייתא היא לקמן בפירקין (כ"ח ב').". ור"ל שגם לרבא יש הטעם של "תשבו כעין תדורו". אלא שסובר שכשאינן הפסד ממון אין הצדקה לומר כאביי, שרק בגלל "תשבו כעין תדורו" יש לפטור שומר מסוכה.

מסתבר איפוא שבזה נחלקו אביי ורבא. לאביי אין מצוה לשבת בסוכה. יש רק איסור לשבת מחוץ לסוכה. ולכן סובר שכל שדרכו של אדם כזה להימצא בחוץ, אינו חייב בסוכה. כשם שכל ימות השנה אדם נמצא מחוץ לביתו, כך בסוכות הוא נמצא מחוץ לסוכתו. אך רבא סובר שיש מצוה לשבת בסוכה. ואע"פ שכל השנה הוא נמצא מחוץ לבית, בסוכות יש מצוה להימצא בסוכה, ורק כשיש הכרח שאינו יכול לעשות סוכה, בגלל הפסד ממון, אמרה התורה שפטור משום "תשבו כעין תדורו" (ועיין ריטב"א).

וזה דומה ממש לטיול בסוכות. לאביי פטור ולרבא חייב. והלכה כרבא שחייב בסוכה.

ולפי"ז סוכה דומה לציצית, שאע"פ שאם אינו לובש בגד של ד' כנפות פטור, מ"מ אסור לעשות טצדקי בידים להיפטור מציצית וכמבואר במנחות (מ"א א') במלאך שפגש את רב קטינא ואמר לו: "סרבלא בסתוא וסדין בקיטא, ציצית מה תהא עליה?" ומבואר שם דבעידנא דריתחא ענשינן על עשה. ושתי מצוות אלו הרי דומות זו לזו. גם בסוכה נאמר "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני" בהוציא אותם מארץ מצרים" כמו שנאמר בציצית "למען תזכרו"... ואיך יתכן שאדם ימצא בחג הסוכות במצב שבו לא ידע ש"בסוכות הושבתי"? ומן הראוי היה לנהוג כר"א שמשבח את העצלנין שאינן יוצאין מבתיהן ברגל.

וכן פסק באגרות משה (אר"ח סי' צ"ג), ועיין שש"כ (ח"ב פרק ס"ו הערה רכ"ג). ועי"ש באג"מ שמבחינן בין טיולים ליציאה למסחר בחול

בישיבה אינו בעשיה, כמו בתפילין שאשה פסולה, כיון שאינה בקשירה? ותי' שסוכה אינה מצוה, היא רק מתירה את האכילה. והוכיח כן מדף כ"ז א' שהגמ' מדמה סוכה כל שבעה למצה כל שבעה, ובמצה הרי אין מצוה באכילתה כל שבעה. יש רק איסור לאכול חמץ. ועיי"ש שבסוף דבריו חוזר בו.

ולענין ציצית נחלקו הראשונים אם אשה כשרה לעשותה, עיין שו"ע אר"ח סי' י"ד ס"א. ובתוס' (מנחות מ"ב א' ד"ה מנין) שהכשירו אשה לעשות ציצית כתבו שההיקש של "וקשרתם" ו"כתבתם" נאמר רק בתפילין ולא בציצית. וא"כ ה"ה בסוכה. ולא מהטעם שכתב האבני נזר. ועוד, שראייתו מסוכת גנב"ך נכונה רק למ"ד שהבבלי חולק על הירושלמי ולא מצריך חידוש דבר בסוכה, אך למ"ד שגם הבבלי מודה לירושלמי שצריך שיחדש בה דבר, ע"כ מיירי כשמחדש בה דבר, ולפי"ז החידוש שיחדש הוא העשייה לשמה, ואה"נ סוכת אשה שלא חידש בה דבר אולי פסולה.

(מיהו צ"ע אם חידוש של טפח, או משהו נחשב לעשייה לשמה, או רק שיעור הפוסל בסוכה).

ז. ה"ט"ז (סי' תרכ"ו ס"ק ב') הקשה מדוע מותר לבטל את ענפי האילן המחובר בסכך הכשר, הרי עובר על איסור ביטול איסור לכתחילה? ובין היתר תרין: דהא אין איסור מצד עצמה של הסוכה לישוב בה, אלא היושב בה אינו יוצא י"ח. כוונתו לומר שאין איסור לאכול מחוץ לסוכה, ולכן סוכה פסולה אינה חפצא של איסור, אלא יש מצות עשה לאכול בסוכה. וא"כ מוכח כהמנ"ח. (נלע"ד שכונתו לומר שאין איסור באכילה בתוך הסוכה הפסולה, ואת"ל שיש איסור, האיסור הוא בגברא אבל לא בחפצא של הסוכה, וע"כ הוא אינו מבטל איסור אלא הסכך פסול, אבל אין להוכיח מכאן לגבי מצוה קיומית או איסור בלבד. הערת העורך) מיהו י"ל שהתירושים האחרים המובאים שם על קושיה זו חולקים על הנחה זו.

ח. בסוכה כ"ו א' שומרי גינות ופרדסים

בחול המועד א"א לבוא אליו בטרונות, ויש מקום לתת לו לצאת בחול המועד מביתו לטייל. ואין כאן עונג בלבד, אלא גם צורך במידה ידועה. ואעפ"כ נראה שבימינו יש פתרונות נוחים להקמת סוכה. לא מיבעיא למי שנוסע ברכב, שיכול ליטול עמו "סכך לנצח" ועוד כמה אביזרים ולפרוס את הסכך בין שתי מכוניות (אלא שלשם כך צריך לדעת היטב את הלכות סוכה הרבות), אלא אפילו מי שמטיילים ברגליהם יכולים ליטול עמהם "סכך לנצח" ולהקים סוכה בזמן אכילתם. כמו כן אפשר להימנע מאכילת לחם או מזונות באמצע היום ולהסתפק בירקות ופירות וכדו' (ויש ביניהם גם דברים משביעים, כגון קטניות, תפ"א, אורז, וכדו'), ובלילה לסעוד סעודה עיקרית, במקום בו יש סוכה או בחזרתם לביתם ולסוכתם. וע"י כך יתחנכו הצעירים לעשות כל השתדלות כדי לקיים את המצוות באהבה. ואדרבה, מצוה גוררת מצוה, מצות אהבת הארץ גוררת עמה את מצות סוכה במסירות נפש, ושתי המצוות תתקיימנה בשלמות. ויהי בשלם סכה ומעונתו בציון.

המועד, שמסחר הוא צורך ואילו טיולים אינם לצורך אלא רק לתענוג, ולכן אסור לדעתו לצאת לטיול בחוהמ"ס ללא סוכה. ולענ"ד יש לחלק בין חו"ל לא"י כפי שיבואר.

ד. היתר בדוחק משום מצות טיול בא"י

והנה למרות מה שכתבנו שראוי להימנע מלצאת לטיול בסוכות במקום שאין סוכה, יש גם מקום ללמד זכות על המטיילים בסוכות ונאלצים לאכול מחוץ לסוכה. כי לציבור הדתי אין הרבה הזדמנויות לטייל בארץ. בימות החול - עסוקים, בשבת אסור לנסוע ולטייל. נשאר בעיקר חול המועד שהוא הזמן הטוב ביותר לטייל בארץ, והרי יש מצוה לטייל ד' אמות בא"י, ובפרט לבני נוער שהטיול מחבב עליהם את הארץ (ועי' רמב"ן גיטין ב' א' וחי' ריטב"א שם שיש מצות חיבה לא"י). ואע"פ שלא ניתנו מועדות לישראל אלא כדי שיעסקו בהם בתורה (עיין ירושלמי מו"ק פ"ב ה"ג). מ"מ מי שקשה לו ללמוד והוא מנצל את חול המועד לטיולים בארץ, ולשם כך שובת מעבודתו

סימן צד

אתרוג של ערלה

שאלה*

(ופירש"י: "שאינו שוה פרוטה דאסורי הנאה הוא הלכך לאו שלכם הוא").

ולפי שני נימוקים אלו פסול ערלה הוא משום "לכם", ופסול זה חל רק ביו"ט א', אך ביו"ט ב' אין כלל פסול "לכם" כדאי' התם כ"ט ע"ב.

אך בתוד"ה "לפי" הקשו דתפ"ל דמיכתת שיעוריה דמצותו בשרפה? ותרצו דודאי לא היה צריך לטעם אחר אלא נחלקו בהני טעמי כדי ללמוד למקום אחר. וא"כ יש לפסול אתרוג של ערלה גם ביו"ט שני משום שאין בו שיעור דכתותי מיכתת שיעוריה.

השנה חל יו"ט א' של סוכות בשבת ונשאלתי אם מותר ליטול אתרוג שיש בו ספק ערלה (דהיינו שניטע בגוש קטן ויש ספק אם היה ראוי לחיות ממנו).

תשובה

בסוכה ל"ה ע"א:

"אתרוג של ערלה פסול. מ"מ? פליגי בה ר"ח בר אבין ור' אסי, ח"א: לפי שאין בה היתר אכילה (ופירש"י: "ורחמנא אמר 'לכם' הראוי לכם בכל דרכי הנאתו"), וח"א: לפי שאין בה דין ממון".